

Українознавчий вимір історії мови: ретроспектива у часі

В останні десятиліття зростає наукова, громадська увага до історії української мови. Це зумовлено роллю українознавчих студій у вихованні національно-мовної свідомості, у формуванні державницького світогляду громадян України. Поряд із вивченням сучасної мовної ситуації в умовах державотворення, аналізом стану й статусу державної української мови на межі XX і XXI століть, про що свідчить проблематика конгресу, присвяченого питанням функціонування державної мови, теоретичне значення має науковий аналіз попереднього періоду історії української мови.

Актуальним є вивчення історії української мови з погляду національно-культурного розвитку України. Це потребує осмислення таких проблем, як мова і нація, мова і держава, мова і культура. Їх дослідження передбачає здійснення аналізу конкретно-історичних умов, у яких функціонувала українська мова, визначення її ролі в освіті, книгодрукуванні, науці, культурі, її правового статусу в державі.

Історія української літературної мови передбачає аналіз проблеми становлення літературної норми, обґрунтування принципів її системності та функціональної доцільності. Важливість цього питання для високорозвинених мов є безсумнівною, адже, за світовими критеріями, саме унормованість і стильова диференціація національної мови свідчать про її культурний статус.

Загальновідомо, що мовне питання в нашій країні потребує постійної уваги. Мова з повною соціальною парадигмою, як стверджує Тараненко О.О., не виникає відразу. Протягом тривалого часу в умовах бездержавного існування відбувалося штучне, плановане звуження сфер застосування української мови, зменшувалася кількість тих, хто вважав українську мову рідною. І тепер, на початку XXI ст., на прикладі системного анкетування різних верств населення, проведеного відділом мови НДІУ МОН України, засвідчуємо протистояння двох мов в Україні. Такий сучасний

соціолінгвальний стан безперечно зумовлений попередньою історією формування національно-мовної свідомості українців, непротим шляхом утвердження української мови в освіті, книгодрукуванні, культурі, науці впродовж ХІХ – ХХ ст., що засвідчують запропоновані Вашій увазі архівні матеріали часопису «Рідний Край» за 1907 рік.

Рідний Край. – 1907. – № 8.

З приводу відмови київським студентам українських кафедр

(Л И С Т)

Зійшло на Вкраїні давно ждане сонце... трохи піднялося і... стало. Густа темрява, що так довго панувала над зневоленим краєм порідчала... і це вселяє жадану надію, що ось незабаром сонечко підійметься вище, кине своє ясне й тепле проміння на змучену душу і обігріє її. Але чорна хмара грізно облягла небо і своєю власною рукою хоче здолати молоде серце. Не хочеться бачить, не хочеться вірить, що ворожа сила зупиняє нове життя України, що ті освічені люди, котрим доручила Україна навчати своїх дітей, – на великий жаль, не мають в собі почуття до потреб народу. Але на ділі – так!..

Сумна звістка про те, як зневажили професори Київського університету, на чолі з ректором Цітовичем, щире прохання студентів Українців **про кафедри українознавства**, заставляє вірити, що тяжка рука ще міцно держить скалічений, облитий сльозами український люд; що не дешево дістанеться йому тепер колишня його воля, котра 250 років спала в холодній домовині. Тепер, коли настала година відродження нашого краю, вона знов прокинулася і силується обняти нас своїми ще невільними руками і розказати про краще життя...

Багацько праці, і щирої праці, буде коштувати визволення з під важкого ярма неньки України.

Але наша праця покаже урядові і всім тим вищим освітникам на Україні, котрі так спокійно відмовляють в духовних потребах українцям, що самосвідомість країни росте і ні-що не зупинить боротьби за культуру народу!

А.Цюпа

Рідний Край. – 1907. – № 14.

Петиція студентів-українців Казанського університету

Студентська “Українська Громада” в Казані, зібравшись на загальне зібрання 24 лютого ц. року, постановила послати українським послам таку петицію:

“Два с половиною віки український народ був у неволі російської бюрократії і терпів від неї різні утиски, – він не мав навіть права книжку читати на своїй рідній мові. Тепер прийшов час, коли цей народ послав Вас у Державну Думу для оборони справедливості і народної волі. Він тепер дивиться на Вас, як на своїх заступників, котрі повинні допомогти йому завоювати право на життя. Так будьте ж Ви передніми борцями за справедливість! Требуйте для України повної автономії, – тільки автономія дасть Україні все те, що потрібно їй народові, щоб він мав право називатися культурним, тільки вона визволить наш народ з рабського пониження, з тяжкої неволі.

В першу чергу требуйте заведення в українських університетах **українських кафедр** і повної націоналізації середньої і нижчої школи на Україні. Це домагання випливає з пекучих потреб нашої нації, – тільки **національна школа** приведе український народ до повного розвитку продукційних сил.

Требуйте повної амністії всім борцям за народні мрії, всю землю хліборобам, робітникам справедливого розв'язання робочого питання і – всю волю для всіх громадян.

Ми твердо віримо, що всі послы Державної Думи підтримають Вас в цих справедливих домаганнях. Ми ж щиро вітаємо Вас, своїх заступників, і бажаємо Вам поспіху у Вашій великій справі.

Просимо передати наше щире вітання всім тим послам до Державної Думи, котрі будуть справжніми борцями за народні ідеали”.

(89 підписів)

Рідний Край. – 1907. – № 14.

Одеса. *В Університеті.* В безперервній боротьбі українців-громадян в нашому університеті – треба зазначити дуже відрадісне з’явище. У нас з початку 1907 року одержав приват-доцентуру Олександр Сергієвич Грушевський.

По весні історико-філологічний факультет оповістив курс історії “Кієвської Русі” яко курс необов’язковий.

Перша так звана “вступна лекція” відбулася досить бучно, в присутности багатьох професорів і повнісінької аудиторії студентів.

По закінченню лекції товариш-українець, від імени студентів, вітав Ол. Серг. яко представника певної наукової школи і бажав, щоб та жвавість, котру виявив Ол. Серг. в науковій праці по Українській історії та письменству, не вгасала і на далі. Потім товариш звернувся до присутніх професорів і бажав їм, щоб і вони поспішали на зустріч певній потребі українського народу.

А нас, товариші-студенти, нехай цей радісний день ще більш згуртує на сталу боротьбу за здійснення наглої цієї потреби **націоналізування школи української.**

З присутніх професорів зняв річ проф. Линиченко, він сказав: Рада професорська, що цурається української мови в нашому університеті, нічого не має проти таких лекцій; справа залежатиме від студентської згоди з професором.

Кожного вівторка та середі регулярно відбуваються лекції прив.-доцента О.С.Грушевського по історії України, **на рідній мові.**

Аудиторія складається з студентів-українців і в порівнянні з другими аудиторіями истор.-філол. факультету досить велика.

На великий жаль лекції почались в кінці академічного року.

Студент-українець